

გაგა ლომიძე
(საქართველო)

ქართული დრამა ევროპულ დრამატულ მატრიცაში
(ირმა რატიანი წიგნი – „დრამის პოეტიკა ქართული აქცენტით“)

<https://doi.org/10.62119/sjn.26.2025.9553>

„დრამის პოეტიკა ქართული აქცენტით“ – ასე ჰქვია ირმა რატიანის მონოგრაფიას, რომელიც თსუ-ს გამომცემლობამ დასტამბა. მასში წარმოდგენილია დასავლური დრამის თეორიის განვითარების ისტორია და თავისებურებები და ამ კონტექსტში განხილულია ქართული დრამა – მოვლენა, რომელიც, ფაქტობრივად, სათანადოდ შეუფასებელი იყო. პირველი, რაც მაშინვე თვალშისაცემია, არის ის, რომ ნაშრომში კულტურული და ლიტერატურათმცოდნეობითი შრეების ანალიზის შედეგად, ქართული დრამა პოზიციონირებს არა მხოლოდ როგორც ადგილობრივი მოვლენა, არამედ მისი არეალი ფართოდება და გარდაიქმნება ტრანსნაციონალურ მოვლენად – როგორც ევროპული/დასავლური დრამის ინდივიდუალური ინვარიანტი. შეგვიძლია წინ გავუსწროთ მოვლენებს და დასკვნის სახით დავუმატოთ, რომ ქართულ დრამას, ქართული თეატრის მსგავსად, განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული კულტურის ორიენტირების თვალსაზრისით. მონოგრაფიის კითხვის კვალად, თვალსაჩინო ხდება ქართული დრამის ჩამოყალიბების ისტორია – თავისებურად როგორ გადაიაზრებდა ის იმ სოციო-პოლიტიკურ თუ კულტურულ საკითხებთან დაკავშირებულ საჭირობოტო საკითხებს, რომელიც ასულდგმულებდა ევროპულ/დასავლურ თეატრს. ამის გათვალისწინებით, შეიძლება ითქვას, რომ ნაშრომი წარმოადგენს სიღრმისეულ, თეორიულად გაჯერებულ ანალიზს დრამატული ნაწარმოებების თანამედროვე წაკითხვების კონტექსტში, განსაკუთრებული აქცენტით ქართულ დრამატულ ტექსტებზე. ტექსტის ძალა, უდავოდ, მისი თეორიული პლატფორმის სიღრმესა და ინტერპრეტაციულ სითამამეშია.

დრამა (ისევე როგორც თეატრი) აირეკლავს საზოგადოების წიაღში მიმდინარე საკითხებს. სწორედ ამიტომაა, რომ დრამის თეორია ბუნებრივად შეიძლება დაუკავშიროთ სხვა დისციპლინებს, როგორიცაა ფილოსოფია, სოციოლოგია, პოლიტიკური მეცნიერებები, ანთროპოლოგია, კულტურის კვლევები და ა.შ. ამიტომაც აერთიანებს დრამის თეორია ფილოსოფიას (ეთიკა, ესთე-

ტიკა), ისტორიას (პოლიტიკა და კულტურა) და ანთროპოლოგიას (რიტუალები, წარმოდგენა). მეორე მხრივ, შეიძლება გაჩნდეს შეკითხვა: რატომ მაინცდამაინც დრამა/თეატრი? ნაშრომის ერთ-ერთი მთავარი და ორიგინალური ხაზია უკავშირდება ქართული დრამატული ტექსტების წაკითხვა მსოფლიო ლიტერატურის და თეორიული აზროვნების კონტექსტში.

როგორც ცნობილია, ქართული თეატრი ეროვნული თვითშეგნების მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად იქცა, განსაკუთრებით მე-19 საუკუნეში, რუსეთის იმპერიული მმართველობის დროს. პირველი პროფესიონალური ქართულენოვანი თეატრის დაარსებით 1850 წელს (გიორგი ერისთავის დროს) სიმბოლურად საქართველო თეატრის მსოფლიო რუკაზე მოიწივნა: ქართველები საკუთარ ისტორიებს საკუთარ ენაზე ჰყვებოდნენ. ეს არ იყო მხოლოდ მხატვრული გამოხატულება; ეს იყო კულტურული წინააღმდეგობაც. თეატრი გახდა ადგილი, სადაც ენა, ფოლკლორი და ეროვნული მეხსიერება შენარჩუნდა და ხელახლა დაიბადა. როგორც ცარისტულ, ისე საბჭოთა პერიოდში (და დღესაც კი) ქართული თეატრი ძალაუფლების კოდირებული კრიტიკის სივრცე იყო. ალეგორიის, სატირის ან აბსურდიზმის მეშვეობით დრამატურგები იკვლევდნენ ცენზურას, რეპრესიებსა და იდენტობას.

საქართველო, ისევე როგორც მისი თეატრი, ყოველთვის კულტურულ გზაჯვარედინზე იდგა და მასში სწორედ ეს ჰიბრიდულობა აისახება. ქართული დრამატურგია ევროპულ ტენდენციებს ირეკლავდა — რეალიზმით დაწყებული, ფრანგული სიმბოლიზმით, გერმანული ექსპრესიონიზმითა და აბსურდით დამთავრებული, თუმცა ადგილობრივ გარემოში ის ხელახლა ფორმირდებოდა, გადაიზარებოდა. ამ სინთეზმა ქართული თეატრი უნიკალურ კულტურულ ჰიბრიდად აქცია – კოსმოპოლიტურად, მაგრამ იმავდროულად ნაციონალურად.

სწორედ ქართული დრამის/თეატრის უწყვეტი ევოლუცია ასახავს საქართველოს რთულ გზას კოლონიზაციის, მოდერნიზაციისა და გლობალიზაციის გზით.

ნაშრომში ირმა რატიანი, ერთი მხრივ, გვთავაზობს მსოფლიო დრამატული ტრადიციების პარადიგმის გააზრებას, ხოლო მეორე მხრივ – ქართულ ორიგინალურ პიესებსა და პროზაულ ტექსტებს აანალიზებს დასავლური ლიტერატურული ტენდენციების ჭრილში, მათი ინდივიდუალურობის გამოვლინებების გათვალისწინებით.

ქართული კულტურული ცხოვრების, განსაკუთრებით კი მისი ლიტერატურული და ინტელექტუალური ტრადიციების, სიცოცხლისუნარიანობა სრულად ვერ იქნება გაგებული თეატრის ფუნდამენტური როლის აღიარების გა-

რეშე. აი, ესეცაა ერთ-ერთი მიზეზი, რის გამოც წინამდებარე ნაშრომი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია.

მონოგრაფია-სახელმძღვანელოს ერთ-ერთი ღირსებაა კლასიკური ქართული ტექსტების პრაქტიკული ანალიზი, რაც კიდევ უფრო ნათელს ხდის სათქმელს, რაც განსაკუთრებით სასარგებლო იქნება ჰუმანიტარული სფეროს და თეატრის ხელოვნების სტუდენტებისთვის და სპეციალისტებისთვის. მასში წარმოდგენილია დრამატული ტექსტების მრავალგანზომილებიანი ანალიზი, მნიშვნელოვანი თეორეტიკოსების – არისტოტელეს ხანიდან ბრეჰტამდე თუ აბსურდის თეატრამდე – ნააზრევის ფონზე. ასე, მაგალითად, ალექსანდრე ყაზბეგის ტექსტების ანალიზისას ავტორი იყენებს რენე ჟირარის, შოპენჰაუერის, არისტოტელეს და შექსპირის სისტემებს. ამასთან, ანალიზში მკაფიოდ შეინიშნება ანტიკური ტრაგედიის სქემების, არქეტიპებისა და მორალურ-ფილოსოფიური პარადიგმების ანალიზის ასიმილაცია ქართულ ნარატივში, რაც ქმნის დიალოგს კლასიკურ და ეროვნულ ლიტერატურას შორის. ასევე, ილია ჭავჭავაძის მოთხრობები „სარჩობელაზე“ და „ოთარანთ ქვრივი“ გაანალიზებულია ჰეგელის ფილოსოფიური მიდგომის „ორი სიმართლის თეორიის“ კონტექსტში. აქ კომპლექსურადაა წარმოჩენილი ილია ჭავჭავაძის კრიტიკული აზროვნება, დიალექტიკური ხედვა და მის მიერ ქართული საზოგადოების მორალურ-ფილოსოფიური წვდომა. როცა ავტორი კონსტანტინე გამსახურდიას „დიდოსტატის მარჯვენაზე“ საუბრობს, ის მასში ბახტინისეული კარნავალის თეორიის გამოხატულებას ხედავს, მაგრამ არა ამ თეორიის კლასიკური ფორმით, არამედ უფრო დამუშავებული და პერსონალური ინტერპრეტაციით.

მონოგრაფიაში გამოყენებულია უკვე აპრობირებული ტერმინები და შემუშავებულია ახალი კონცეფციები (ქართული დრამატული პროზა, ფართო წაკითხვა, ქართული სოციალური კომედია და სხვ.), რომლებიც, მათი გავრცელების შემთხვევაში, შესაძლოა ჩაერთოს ქართულ სამეცნიერო სივრცეში. ავტორს ქართულ ლიტერატურათმცოდნეობით სივრცეში შემოაქვს ტერმინი „დრამატული პროზა“, როგორც ჰიბრიდული ჟანრის თვითმყოფადი ქართული ვარიაცია და ამით ლიტერატურის პროფესიონალ მკვლევარებს ახალი სივრცეს უხსნის კვლევისთვის. ზოგადად, დრამატული პროზა გულისხმობს პროზას, რომელიც იყენებს დრამის ტექნიკას, ტონს ან სტრუქტურას, მაგრამ ფორმის თვალსაზრისით, პიესის სახით არ არის დაწერილი. მასში გაერთიანებულია პროზისთვის დამახასიათებელი თხრობა (რომელიც გამოიყენება რომანებში ან მოთხრობებში) და კონფლიქტი, დიალოგი და დრამისთვის დამახასიათებელი სცენური ელემენტები (ფიზიკური მოქმედება, ექსპრესიული დიალოგი და ა.შ.).

მონოგრაფიაში ასევე ვხვდებით ტერმინს „ქართული სოციალური კომედია“. ეს ტერმინი ნახსენებია მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული კომედიის ანალიზისას, რომელშიც ქართულ კომედიაში მოლიერის მხატვრული პრინციპებია გამოვლენილი. ტერმინი „სოციალური კომედია“ განვითარდა ლიტერატურული და თეატრალური კრიტიკის მეშვეობით. ის ფართოდ გამოიყენებოდა მე-19 და მე-20 საუკუნეებში ისეთი ავტორებისა და დრამატურგების ნაწარმოებების აღსაწერად, როგორიცაა მოლიერი, ოსკარ უაილდი, ჯორჯ ბერნარდ შოუ. ამ ფონზე მოლიერის პრინციპების ადაპტაცია იწვევს კულტურული ტრანსფორმაციის პროცესს, სადაც სოციალური კომედია კრიტიკული აზრის ფუნქციას იძენს. სოციალური კომედია, თავის მხრივ, არის ჟანრი, რომელიც ფოკუსირებულია სოციალური ქცევის, კლასისა და ინსტიტუტების კრიტიკაზე მახვილგონივრული და ირონიული აზროვნებით.

ტექსტში, ასევე, დეტალურადაა გაანალიზებული აბსურდის ფილოსოფიისა და ფრანგული ექსისტენციალიზმის გავლენა საბჭოთა ლიტერატურასა და კულტურულ სივრცეზე, რაც საბჭოთა ეპოქის ინტელექტუალური და კულტურული დინამიკის შესწავლისთვის მნიშვნელოვანია. განსაკუთრებით საგულისხმოა ავტორის მიერ გამოყენებული პარალელიზმის კონცეფცია გურამ რჩეულიშვილის „ალავერდობისა“ და კამიუს „სიზიფეს მითის“ შედარებისას, რაც საშუალებას იძლევა, ქართული საბჭოთა ლიტერატურის „ნეორეალისტური“ და „ექსისტენციალური“ დისკურსები სხვა ისტორიულ-კულტურულ კონტექსტში შეფასდეს, უშუალო ზეგავლენის არქონის მიუხედავად.

ნაშრომში წარმოდგენილია საბჭოთა აბსურდის სპეციფიკა, რომელიც განსხვავდება დასავლური აბსურდული თეატრის კლასიკური მოდელებისგან. ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ საბჭოთა აბსურდი იყო უმთავრესად არა ფილოსოფიური ექსპერიმენტი, არამედ სოციალური და პოლიტიკურ-კულტურული რეალობის კრიტიკა კომიკურ-გროტესკული ფორმით. ეს ქმნის ერთგვარ ალტერნატიულ ლიტერატურულ ენას საბჭოთა ავტორებისთვის.

წიგნის სიახლე მის ორმაგ პერსპექტივაშიცაა: მასში ქართული დრამატურგია განხილულია არა როგორც პერიფერიული ცნობისმოყვარეობა, არამედ როგორც ევროპული დრამატული ფორმების ჩამოყალიბების პროცესში ჩართული მონაწილე. კვლევა პოსტსაბჭოთა დრამამის დასაწყისამდე გრძელდება. მონოგრაფიაში დრამა წარმოდგენილია, როგორც პოლიტიკური ცხოვრების კულტურული ბარომეტრი. ეს განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოში, რომელიც მუდმივად აღმოსავლეთსა და დასავლეთს, მეხსიერებასა და თანამედროვეობას, ტრავმასა და მხატვრულ ინოვაციას შორის დიაპაზონში მოძრაობს.

Gaga Lomidze
(Georgia)

Georgian Drama within the Matrix of European Drama
(On Irma Ratiani's Book – Poetics of Drama with Georgian Accent)

Keywords: Poetics, drama, European drama tradition, Georgian drama.

The article discusses Irma Ratiani's monograph **"Poetics of Drama with a Georgian Accent,"** which makes a significant contribution to the theoretical understanding of Georgian drama. The work reviews the development of Western dramatic theory and, in this context, highlights the uniqueness of Georgian drama. The author emphasizes that Georgian drama, moving beyond its local context, has entered the transnational cultural space and become an organic part of the European dramatic tradition.

The monograph provides in-depth analysis of Georgian dramatic texts – such as those by Aleksandre Qazbegi, Ilia Chavchavadze, and Konstantine Gamsakhurdia – through the lens of global theoretical and philosophical frameworks. The study demonstrates how drama serves as a tool for social and cultural analysis and shows how Georgian theatre reflects the country's historical, political, and identity-related issues.

The work introduces new terms, including **"dramatic prose"** and **"Georgian social comedy,"** which open up *new directions for literary research. The author also examines **Soviet absurdism** as a unique phenomenon distinct from Western models – not just as a philosophical experiment, but as a form of social and political critique.